

Лекція № 5

Добукварний період навчання грамоти, його особливості та завдання.

Мета:

- познайомити здобувачів освіти із періодами навчання грамоти, завданнями кожного з них, основними навчально-виховними завданнями добукварного періоду; розкрити особливості роботи з шестирічними першокласниками, методикау ознайомлення учнів з фонетичними уявленнями, а також із змістом, побудовою сторінки "Букваря" добукварного періоду і структурою та методикою проведення уроків мови в добукварний період;
- розвивати мовлення, вміння аналізувати і робити посильні висновки;
- виховувати культуру мовлення здобувачів освіти, бажання стати творчим вчителем.

Методи: наочні – пояснювально-ілюстративні; словесні – лекція, бесіда; інтерактивні – мозковий штурм.

Основні поняття теми: добукварний період навчання грамоти, розвиток усного зв'язного мовлення, мовний звуковий аналіз, фонематичний слух, письмо.

План

1. Добукварний період навчання грамоти, його особливості та завдання.
2. Розвиток усного мовлення – провідний принцип і мета в добукварний період. Методика формування початкових уявлень про слово, речення, висловлювання.
3. Методика ознайомлення учнів з фонетичними уявленнями. Розвиток фонематичного слуху.
4. Розвиток умінь здійснювати мовний аналіз.
5. Методика підготовки першокласників до письма. Умови успішного навчання письма.
6. Зміст, побудова сторінки "Букваря" добукварного періоду.
7. Особливості структури і методики уроків добукварного періоду.

Література

1. Вашуленко М.С., Вашуленко О. В. Українська мова. Буквар. – К., 2018.
2. Захарійчук М. Д. «Українська мова. Буквар» підручник для 1 класу закладів загальної середньої освіти (у 2-х частинах) , 2018
3. Г. Коваль. Звуко-буквений аналіз на уроках української мови в початкових класах. – Тернопіль, 2004
4. Кравцова Н.М., Придаток О. Д. Українська мова. Буквар. Ч. 1, 2. – Тернопіль, 2018.
5. Прищепя О.Ю. Навчання письма в 1 класі: Посіб.для вчителя. – К.: Освіта, 2004.
6. Типові освітні програми (НУШ). – К., 2018.
7. Савченко О.Я. Дидактика початкової школи. – К., -2007.

1. Добукварний період навчання грамоти, його особливості та завдання.

Добукварний період навчання грамоти (триває 1 місяць) реалізуються важливі навчально-виховні завдання з української мови, які носять підготовчий характер. Зокрема, у першокласників формується уявлення про номінативну функцію слова (кожне слово щось називає), про те, що слова відповідають на питання (хто? що? який? яка? яке? які? що робить?). На практичному рівні здійснюється ознайомлення з реченням, призначенням розділових знаків у кінці речення (. ? !) і службових слів (слів-помічників), графічним зображенням речень. Розвивається фонематичний слух, формуються уявлення про склад і наголос у слові, мовні звуки, вміння поділяти слова на склади, визначати наголошений склад, виділяти звуки в слові, розрізняти голосні і приголосні, тверді і м'які звуки, будувати звукові схеми слів. У цей період здійснюється підготовка до формування навички письма. Зокрема, для зміцнення м'язів кисті руки пропонуються завдання на наведення контурів малюнків, їх зафарбовування, штрихування, малювання предметів. Здійснюється ознайомлення учнів із сіткою зошита в косу лінію (робочим рядком, міжрядковими і допоміжною похилою лініями, полем), формується вміння писати елементи букв.

Завдання добукварного періоду навчання грамоти:

1. Ознайомити дітей зі школою, класом, шкільним подвір'ям, першою книгою – «Букварем», «Зошитом для письма»; правилами поведінки в школі (на уроці, перерві), організувати дитячий колектив.
2. Формувати загальнонавчальні вміння і навички (організаційні, загальномовленнєві, загальнопізнавальні, контрольні-оцінні).
3. Виявити рівень підготовки кожного учня до навчання: готовність до звукового аналізу, вміння читати, писати, розповідати казки, оповідання, декламувати вірші, працювати з медіа.
4. Формувати уявлення про мовлення, речення, слово, склад, голосні і приголосні звуки, наголошений голосний звук у слові; навчити аналізувати речення та звуко-складову будову слова, спираючись на схеми речень і слів.
5. Підготувати руку дитини до письма.
6. Розвивати усне мовлення (слухання – розуміння, говоріння) та мислення першокласників на основі інтеграції тем.
7. Виховувати в найменших школярів високе громадянське почуття, кращі моральні якості, естетичні смаки.
8. Вироблення в учнів фонематичного слуху, удосконалення їхньої звуковимови.

Завершуючи добукварний період навчання грамоти учні набувають таких знань і вмінь:

- 1) правильно вимовляти всі звуки сучасної української літературної мови;
- 2) розрізняти на слух і за способом артикулювання голосні і приголосні звуки; знати, що в українській мові є 6 голосних звуків, і вміти назвати їх;
- 3) розрізняти на слух і за артикуляцією тверді й м'які приголосні; правильно їх вимовляти — коротко, без призвуків голосних;
- 4) утворювати злиття будь-якого твердого чи м'якого приголосного з голосними звуками (та, то, ту, ти, те; т'а, т'у, т'і, т'о, т'е);
- 5) ділити слова на склади і у дво- й трискладових визначати наголошений склад;
- 6) називати послідовно в слові звуки (слова з 2, 3, 4 і 5 звуків) та, користуючись умовними позначеннями (фішками), будувати звуко-складові схеми таких слів.

2. Розвиток усного мовлення – провідний принцип і мета в добукварний період.

Методика формування початкових уявлень про слово, речення, висловлювання.

Розвиток мовлення в добукварний період передбачає вдосконалення звуковимови, збагачення, уточнення й активізацію словникового запасу дітей, удосконалення граматичної будови усного мовлення, роботу над культурою мовлення і спілкування.

У цей період учитель ознайомлюється з індивідуальними особливостями мовлення дітей, від розвитку якого будуть значною мірою залежати їхні успіхи в навчанні з усіх інших предметів.

Основні напрями роботи:

- Робота з удосконалення звуковимови.
- Збагачення, уточнення й активізація словникового запасу дітей.
- Удосконалення граматичної будови усного мовлення.
- Робота з культури мовлення й спілкування.

Робота з удосконалення звуковимови:

- Заучування скоромовок, лічилок;
- спостереження за артикулюванням звуків;
- звуконаслідування;
- знайомство з органами артикуляції,
- дидактичні ігри.

Джерелами збагачення словникового запасу учнів на цьому етапі стають: власне навколишня дійсність, навчальний процес, ілюстративний матеріал букваря, наочні посібники, технічні засоби, які вчитель використовує в ході розповідей, бесід з учнями.

Уже протягом першого місяця навчання мовлення дітей на уроці здійснюється в межах досить широкого кола тематичних груп: школа і шкільне навчання (назви шкільних приміщень, класне обладнання, навчальне приладдя — колективне та індивідуальне, види навчальної праці, елементи уроку й режиму навчального дня в цілому тощо); суспільно-політична лексика; лексика, пов'язана

із суспільно корисною працею дорослих і дітей; види транспорт рослини городу, саду, лісу; тварини — дикі і свійські; побутова лексика, пов'язана з ігровою діяльністю дітей тощо.

Словниковий запас першокласників активно поповнюється прикметниковими і дієслівними формами, а висловлювання стають повнішими, емоційнішими, яскравішими.

Кольорові предметні малюнки дають можливість навчати дітей аналізувати предмети за їх формою, розміром, кольором, добирати до них слова-ознаки, складати речення й короткі описи.

Засвоювана лексика вводиться в словосполучення і речення. Учні користуються різними типами речень як за будовою (простими і складними), так і за метою висловлювання (розповідними, питальними і спонукальними). На початковому етапі в навчальному процесі переважає **діалогічна форма мовлення** (запитання — відповідь). Важливо, щоб учні вчилися не тільки відповідати, а й самостійно ставити запитання до вчителя, до однокласників щодо теми бесіди, аналізованого предмета, явища тощо. Поступово діалогічне мовлення чергується з **монологічним**, в учнів виробляється вміння будувати власні хоча й коротенькі, **але зв'язні висловлювання**. Матеріалом для них є ілюстрації (на дошці та в підручнику), народні казки, короткі вірші, потішки, загадки, скоромовки, прислів'я, які учні заучують напам'ять зі слів учителя, робота з дитячими книжками та журналами, екскурсії, перегляд кіно- та діафільмів, телепередач, ігрова діяльність дітей.

Особливість словникової роботи полягає в тому, що ця робота проводиться в чотирьох напрямках:

- збагачення словника, тобто засвоєння тих нових слів, яких школярі раніше не знали, нових значень слів;
- уточнення словника, тобто поглиблення розуміння вже відомих слів, з'ясування їхніх відтінків, різниці між синонімами, добір антонімів, аналізування багатозначності слова;
- активізація словника, тобто залучення в мову кожного учня якомога ширшого кола слів, уведення їх у речення, засвоєння словосполучень, доречність їхнього вживання в тому чи іншому тексті;
- усунення нелітературних слів, які молодші школярі інколи вживають, виправлення хибних наголосів, вимови.

Збагаченню мовлення учнів словами, тлумаченню й уточненню їхніх значень сприятимуть різноманітні прийоми, а саме:

- використання тлумачних словників;
- показ предметів;
- добір слів із протилежним значенням.

Джерелами поповнення словника учнів є: світлини, сюжетні, предметні ілюстрації, уміщені на розворотах «Букваря», тексти для читання, слово вчителя тощо. Активізації словника кожної дитини сприяють різноманітні вправи, серед яких чільне місце посідають словниково-логічні, спрямовані не тільки на розвиток мовлення, а й на мислення учнів, на усвідомлення логічного ряду предметів за спільними (різними — «вилучи «зайве») ознаками. Як зазначалося, лексичний склад «Букваря» містить іменники, прикметники, дієслова та інші частини мови. Зміст «Букваря» спрямований на ознайомлення учнів зі словами—назвами предметів, ознаками, діями, а також на формування вмінь співвідносити слово й зображення відповідного предмета, дії, ознаки. Основою формування вмінь першокласників будувати зв'язні висловлювання є речення. Робота з реченням здійснюється в таких напрямках: складіть речення за поданими схемами і малюнками, утворіть речення із запропонованих слів, запишіть відповідні схеми до речень, підпишіть малюнок. У роботі з реченням учителю необхідно звертати увагу на інтонації та розділові знаки наприкінці речення.

3. Методика ознайомлення учнів з фонетичними уявленнями. Розвиток фонематичного слуху.

Важливим завданням підготовчого періоду є **вироблення в учнів фонематичного слуху**, удосконалення їхньої звуковимови. Відомо, що слова сприймаються дошкільниками як єдиний неподільний звуковий комплекс без усвідомлення складових частин — звуків. Водночас уже в переддошкільному віці в дітей виявляється посилений інтерес до звукової сторони мовлення. Вони починають помічати однакові звуки і склади в словах, чути, яким звуком починається або закінчується слово, який звук найчастіше вимовляється у певній фразі, наприклад у скоромовці. **Завдання вчителя** — підтримати й цілеспрямовано розвивати цю природну зацікавленість дітей мовою взагалі та її звуковою стороною зокрема. Враховуючи складність звукових спостережень і розумових дій аналізу, синтезу, порівняння, класифікації із звуками мовлення, цю роботу в **добукварний період** слід організувати так, щоб вона протікала в ігровій формі, не призводила до перевтоми.

Уся навчально-виховна робота з рідної мови з дітьми - шестилітками має ґрунтуватися на принципах гри-навчання, гри-виховання, оскільки в цьому віці гра для дітей — серйозна форма діяльності. Заняття, на яких діти оволодівають звуковою системою рідної мови, як

ніякі інші, можна перетворити на цікаві вправи ігрового характеру. «Ніде гра не зливається так близько з ділом і трудом, як саме в фонетиці»,— стверджував методист О. М. Пешковський.

У формуванні фонематичного слуху важливо не тільки зважати на слухові відчуття дітей, а й забезпечувати усвідомлення їх взаємозв'язку з мовленнєворуховими, так званими кінестетичними відчуттями. Важливо, щоб у роботі над важко засвоєваними звуками учні спиралися на елементарні знання про спосіб артикулювання цього звука. Тому в період навчання грамоти, крім **прийому наслідування вимови**, слід активно вдаватися до спостережень за артикулюванням окремих звуків. **Звуки мовлення** — це матеріал, який так само піддається спостереженням, як і інші явища навколишньої дійсності. Складність переходу на орфоепічне правильне вимовляння звуків пояснюється трудностю для дитини почути різницю між особисто вимовленим звуком і одержаним зразком, які в більшості випадків є близькими за місцем і способом творення. Наприклад, дзвінкий [д] і його «оглушений» варіант [т] в умовах західних говорів («літ» замість лід), м'який звук [ц'] і стверділий [ц], який вимовляється в кінці слів носіями північних говорів («хлопец»).

Спостереження за роботою мовленнєвих органів під час вимовляння близьких за артикуляцією та акустичними властивостями звуків сприяють більш свідомому й активному засвоєнню фонетичної системи рідної мови, дають можливість не тільки чути ці звуки, а й контролювати їх творення, удосконалювати звуковимову, загострювати фонетичний слух. Застосування прийому спостережень за артикулюванням звуків помітно підсилює розвивальний характер процесу навчання грамоти. Для проведення таких спостережень уже в добукварний період слід ознайомити учнів з **найголовнішими мовленнєвими органами**: губами, зубами, язиком (передньою, середньою і задньою частинами язика), твердим піднебінням. Приклавши до шиї кінчики пальців (пучки), учні можуть відчути дрижання голосових зв'язок під час вимовляння голосних і дзвінких приголосних, а також відсутність такого дрижання під час вимовляння глухих приголосних звуків. Виконуючи вправи на звукові спостереження, звуковимову та аналіз, необхідно забезпечити, щоб предметом дитячої діяльності були не тільки найпоширеніші звуки, а й такі, що є менш частотними в українському мовленні, наприклад: [ц], [ц'], [г], [дз], [дз'], [дж], [ф], [х].

4. Розвиток умінь здійснювати мовний аналіз.

У добукварний період у першокласників формуються початкові вміння здійснювати різні **види мовного аналізу**, а саме: звуко-складовий, звуковий, синтаксичний (виділяти речення з мовного потоку, визначати кількість слів у реченні, початок і закінчення речення, будувати графічні моделі). Побудова графічних моделей (речення, слова, склади, звуки, звукові моделі

слів) є найважливішими вміннями, якими мають оволодіти першокласники наприкінці вивчення добукварного періоду.

Діти мають навчитися **аналізувати речення**, які складаються з одного, двох, трьох і чотирьох слів. Графічні моделі речень, сприйнятих на слух або побудованих учнями самостійно за малюнками, мовленнєвою ситуацією, у відповідь на запитання вчителя та ін., мають такий вигляд:

| _____ . Осінь.

| _____ . Пожовтіли дерева.

| _____ . Перестали співати пташки.

| _____ . Тварини готуються до зими.

Зворотною формою цієї роботи є добір (складання) учнями речень, які б за кількістю слів відповідали поданим моделям.

Наступною формою мовного аналізу є **поділ слів на склади** і визначення наголошеного складу. Складова будова слова зображується графічно у вигляді прямокутника, поділеного на частини відповідно до кількості складів. У дво- і трискладових словах проставляється наголос. Умовні зображення складової будови слів можуть мати і простішу форму, якою учні користуються в зошитах. Для організації фронтальних видів роботи вчитель має заготовити для кожного учня картки з зображенням односкладового слова, дво- і трискладових з різними наголошеними складами. Цими картками учні сигналізують у відповідь на різні запитання вчителя і завдання, пов'язані в поділом слова на склади і визначенням наголошеного складу. Тому кожна картка має бути певного кольору, який служить для вчителя сигналом правильності чи неправильності відповіді.

Механізм поділу слів на склади:

- 1) прикладання руки тильною стороною до підборіддя. При вимові слова відчуваємо, як підборіддя торкається руки. Скільки разів воно торкнулося руки, стільки складів у слові;
- 2) відстукування рукою по парті під час вимови слова стільки разів, скільки складів у слові;
- 3) помаху рукою поставленою на лікоть, вправо – вліво одночасно з вимовою слова. Скільки помахів зроблено, стільки складів у слові.

Застосовуються такі **прийоми визначення наголошеного голосного в складі:**

- 1) злита вимова слова з протягуванням наголошеного голосного звука в ньому: м[aaa]ма, кос[aaa], косар[ііі];
- 2) вимова слова в питальній формі л[иіі]па?
- 3) вимова слова в окличній формі: [Ооо]лю!
- 4) злита вимова слова з одночасним помахом рукою зверху вниз. На сильнішу долю рука торкається парті.

Від складового аналізу робиться перехід до звукового. У букварях, що видаються в Україні для умовних позначень звуків використовуються такі *значки*, які в результаті відповідних спостережень асоціюються в уяві учнів з артикуляційними особливостями різних типів звуків. *Кружечок*, який служить для позначення *голосних*, символізує вільне проходження струменя видихуваного повітря через ротову порожнину, *смужка*, якою позначаються *тверді приголосні*, означає перешкоду на шляху струменя повітря, а *дві паралельні смужки* — посилену перешкоду, характерну для вилову *м'яких приголосних звуків*. Побудова таких моделей (у зошитах, на дошці, на магнітній пластинці) паралельно з усним аналізом *слів є найважливішим умінням*, яким мають оволодіти першокласники під кінець добукварного періоду. Вчитель має уважно стежити за тим, щоб, називаючи звуки в певному слові, учні не порушували послідовність їх, правильно відтворювати кожен із них. Особливо це стосується м'яких, дзвінких і глухих приголосних. Наприклад, аналізуючи слово лікар, учень повинен назвати в ньому звуки:

[л' і к а р].

Найпоширенішими прийомами звукового аналізу є:

- виокремлення звука зі слова підкресленим промовлянням, наприклад: М-М-МАК, С-С-СОН;
- виокремлення звука за допомогою сили голосу, наприклад: ма-К!!, мо-ро-З!!;
- виокремлення звука подовженим промовлянням, наприклад: м-А-А-к, к-О-О-за;
- упізнання й виокремлення звука в скоромовках, авторських віршах;
- виокремлення звука через його описування .

Доцільними є вправи на самостійний добір слів із запропонованими звуками, ігри «Упіймайте звук», «Додай звук, утвори нове слово», «Зміни звук, щоб утворилося нове слово» та ін.

На сторінках «Букваря» розроблена система звуко-складових моделей слів, а саме: моделювання злиття двох звуків [— •], односкладових слів з одним приголосним звуком [• — •], односкладових слів з одним приголосним м'яким [= • —], двоскладових слів із твердими приголосними [— • — •], двоскладових слів із м'яким приголосним [= • — •].

5.Методика підготовки першокласників до письма. Умови успішного навчання письма.

Особливим завданням добукварного періоду навчання грамоти, на яке відводяться спеціальні уроки, є **підготовка руки дитини до письма**. Велику увагу в цей період учитель має приділити вихованню звички правильно сидіти під час письма, умінню знаходити на парті положення для рук, розташувати зошит, тримати ручку чи олівець.

Слід переконувати учнів, що від правильної постави під час письма буде залежати не тільки його якість, а й їх здоров'я та фізичний стан. Учитель детально знайомить дітей з будовою зошита, його розліновкою, призначенням полів. Спеціальні вправи слід відвести на вироблення вміння бачити в сітці зошита робочий рядок, його верхню і нижню лінії, користуватися похилими лініями як орієнтиром для відповідного нахилу елементів літер.

Письмо як вид навчальної діяльності пов'язане не тільки з розумовими діями школярів, а й з суто фізичними м'язовими навантаженнями. Тому вчитель повинен простежити за кожним без винятку учнем, щоб він правильно тримав ручку під час письма. Від того, наскільки вільно, без зайвого напруження дитина буде тримати ручку, залежатиме запобігання її перевтоми. Орієнтиром правильного утримання ручки є її стійке положення при піднятому вказівному пальці.

Протягом підготовчого періоду учні вправляються у малюванні різноманітних орнаментів, предметів прямокутної й овальної форми (рама вікна, прапорець, ялинка, паркан, відерце, яблуко, вишня, листок тощо). У зошиті з друкованою основою дітям пропонується обводити трафарети, виконувати вправи на штрихування та зафарбовування контурних малюнків, що сприяє зміцненню м'язів пальців і кисті.

У цей період, коли дітям доводиться виконувати значну кількість одноманітних написань, доцільно застосовувати, де це можливо, зіставлення відтворюваних графічних елементів з предметами навколишньої дійсності, наприклад: грибок, контуром дерева, квітками, лижами, ковзанами, серпом тощо. Ігрові форми подачі графічних вправ, застосовані в зошитах з друкованою основою, полегшують працю дітей, послаблюючи їхнє фізичне напруження, вносять елементи зацікавлення в одноманітні графічні рухи, а також привчають їх бути спостережливими, формують уміння здійснювати зіставлення предметів навколишнього світу за формою, розмірами тощо.

Після підготовчих вправ загального характеру учні виробляють уміння писати основні елементи букв: паличку, паличку з закругленням унизу і вгорі, довгу паличку з петлею внизу та вгорі, півовали (правий і лівий), овал. Уже в цей період звертається увага на вироблення в учнів ритмічності письма під рахунок.

Для навчання письма шестирічних першокласників використовуються зошити з друкованою основою, в яких подано зразки для письма, матеріал для різних видів мовного аналізу та розвитку мовлення. Враховуючи те, що рука дитини спочатку досить швидко стомлюється від письма, графічні вправи протягом уроку слід чергувати з іншими видами роботи. Кількість пауз на уроках письма може бути більшою, ніж на інших, до того ж серед різноманітних фізичних вправ слід передбачати і ті, що спрямовані на розвиток дрібних м'язів пальців і м'язів різних частин рук, плечей.

Підготовка до письма включає такі етапи:

- 1) загальна підготовка руки й ока дитини до письма;
- 2) формування уміння правильно сидіти за партою під час письма, належним чином тримати олівець, ручку в руці, зошит на парті, орієнтуватись в сітці зошита (знаходити основний рядок і додаткові лінії); обводити контури малюнків, фігур за трафаретами; заштриховувати контурні малюнки різноспрямованими лініями, розфарбовувати малюнки.

6. Зміст, побудова сторінки "Букваря" добукварного періоду.

Сучасний буквар, що функціонує в школах України, – це цікавий, змістовний, добре ілюстрований підручник, який розвиває мовлення, пізнавальні інтереси школярів, спонукає замислюватись, вчить порівнювати, зіставляти, робити певні висновки, узагальнювати. Він складений за звуковим аналітико-синтетичним методом. У букварі міститься багатий матеріал для вивчення звукової структури слова, що дає можливість учневі зрозуміти звукову природу слова – основу читання й письма; сприяє розвитку фонематичного слуху, усного мовлення школярів.

Матеріал букваря розміщений за періодами навчання грамоти: добукварний (підготовчий), букварний (основний) і післябукварний.

У добукварній частині міститься такий матеріал, який дає можливість розв'язувати основні програмні завдання. Формуванню уявлень про основні одиниці мови – речення, слово, склад, звук допомагає система умовних позначень. Ці позначення відображають природу мовних одиниць, їх істотні ознаки. Останнє дає змогу продуктивно організувати роботу над розвитком фонематичного слуху учнів, звуковим аналізом і синтезом слів. Для розвитку мовлення подані сюжетні, предметні, ситуативні малюнки. Ілюстративний матеріал сприяє формуванню загально навчальних умінь і навичок, що передбачаються програмою.

7. Особливості структури і методики уроків добукварного періоду

Особливості структури уроків читання і письма в добукварний період: *тривалість 35 хв., часта зміни видів роботи (через 10-12 хв.), перевага інноваційних методів навчання;* структура уроку включає динамічні паузи.

Незважаючи на те, що уроки добукварного періоду умовно поділені за основною метою на **підготовчі** — до читання і до письма, структура і методика проведення їх мають багато спільного. Це пояснюється тим, що читання і письмо як види мовленнєвої діяльності, особливо на початковому етапі оволодіння ними, мають багато спільних структурних компонентів. І підготовка до читання, і підготовка до письма вимагають сформувати в учнів первинні уявлення про речення, слово, склад, наголос, звуки і букви.

Оволодіння *прийомами звукового аналізу і звукового синтезу*, які є важливою основою для формування у дітей свідомих навичок читання й письма, має здійснюватись у тісному взаємозв'язку. А це означає, що робота над цими прийомами мав місце на всіх без винятку уроках добукварного періоду. Подібними є ці уроки і за своєю структурою, яка має враховувати особливості протікання психічних процесів у шестирічних дітей. У зв'язку з обмеженими можливостями дітей цього віку зосереджувати увагу на навчальних об'єктах учитель повинен частіше змінювати види навчальної роботи, вносити в процес виконання навчальних завдань елементи ігрової діяльності.

Динамічні паузи та фізкультурні хвилинки на уроках добукварного періоду найдоцільніше будувати із застосуванням мовленнєвих дій — проказуванням віршів, потішок, лічилок тощо. Незважаючи на те що кожен урок добукварного періоду має свою основну тему й мету, до їх змісту вноситься кілька видів робіт, спрямованих на закріплення засвоєного дітьми на попередніх уроках.

Орієнтовний план уроку письма в добукварний період.

- I. Організація до уроку. Повторення гігієнічних і технічних правил письма (сидіння за партою).
- II. Актуалізація опорних знань. Відтворення матеріалу, вивченого на уроці читання, взаємозв'язок між уроком читання, розгляду ілюстративної сторінки зошита, складання короткої розповіді або речення за малюнками, аналіз поданих схем речень, доповнення незавершених схем звукоскладової будови слова.
- III. Повідомлення теми і завдань уроку, ознайомлення з зоровим (малюнковим планом уроку).
- IV. Сприйняття та усвідомлення нового матеріалу.
  1. Показ, написання нового елемента вчителем на дошці з коментуванням рухів руки.
  2. Письмо в повітрі за зразком рухів учителя.
  3. Розгляд зразків елементів, поданих у рядку зошитах.
  4. Написання елементів на основі їх пунктирних зображень.
  5. Написання елементів у першому рядку (перегляд учителем виконання роботи, зосередження уваги учнів).
  6. Розгляд написань у наступному рядку, пояснення вчителем цих написань, самостійне дописування учнями.
  7. Розфарбовування малюнків, що містяться на сторінці зошита (кольоровими олівцями).

Орієнтовний зміст роботи на уроці читання в добукварний період.

На етапі **актуалізації опорних знань учнів** учитель повторює правила посадки за партою і поведінки в класі, школі, проводить підготовчу роботу до вивчення нового матеріалу, спираючись на життєвий досвід дітей та вивчений на попередніх уроках читання матеріал, що становить опору для засвоєння нового матеріалу. Це може бути аналітико-синтетична робота над реченням, словом, складом, звуком, моделювання речень, звуко-складової будови слова. Важливо, щоб на цьому етапі використовувались цікаві наочні посібники, роздатковий матеріал, сигнальні картки для зворотнього зв'язку “учитель – учень”, вправи на порівняння, зіставлення і синтез з метою активізації розумової діяльності.

Мотивація навчальної діяльності учнів проводиться з метою зацікавити уроком, виучуваним матеріалом. На цьому етапі **повідомляється тема уроку** (в доступній формі), пропонується зоровий план уроку, який дає можливість усвідомити, чого вони навчатися, для чого їм це потрібно знати. Такий план виготовляється у вигляді набірною полотна, де в кишеньках кожного рядочка вставлено малюнок, схему, якусь позначку, що будуть символізувати відповідні види роботи.

Етап сприйняття та усвідомлення нового матеріалу – найважливіший, а тому найдовший за тривалістю від інших (17-20 хв.). На цьому етапі вчитель має доступно, послідовно, логічно пояснити новий матеріал, максимально використавши ілюстрації, продумавши систему аналітико-синтетичних вправ на вдосконалення відповідних умінь і навичок (окремі з них виконувати в ігровій формі); реалізувати диференційований та індивідуальний підхід у процесі засвоєння нового матеріалу; формувати практичні уміння й навички.

Особливе місце на уроці має займати робота, спрямована **на розвиток мовлення і мислення**. Це може бути вивчення віршів, загадок, прислів'їв, читання і обговорення уривків з казок, оповідань, інсценування їх.

Підсумовуючи зроблене на уроці, вчитель має дати загальну характеристику роботи класу, окремих учнів, виявити, як вони засвоїли новий матеріал, коли було важко працювати, а коли – легко. Чи було цікаво на уроці тощо.